

Allahverdiyeva Aytan Musa qızı

SİYASİ METAFORANIN KOQNİTİV FUNKSİYASI VƏ ONUN VARIANTLARI

Məlum olduğu kimi, nitqin daha təsirli alınması və ötürülmə informasiyasının daha inandırıcı səslənməsi məqsədilə on geniş istifadə olunan ritorik fiqurlardan biri metaforadır. Elmdə metafora probleminə maraqlı yüzlüklərdən bərdavam edir - Aristotel dövründən başlayıb vəbu gün genişlənməyə müxtəlif bilik sahələrini (məntiq, fəlsəfə, psixologiya, politologiya) əhatə edir. İrəlində də qeyd etdiyimiz kimi, metaforaların araşdırılmasına həsr edilmiş əsərlər zəngin və çoxsaylı bibliografiyanın yaranmasına səbəb olmuşdur.

Metafora siyasi, ideoloji, mədəni psixoloji kontekstlə sıx bağlı olduğu üçün siyasi diskursda ondan geniş istifadə edilir. Siyasi diskursda metafora, A.Məmmədovun təbiri ilə ifadə etsək, "... həyatın bir sahəsi haqqında digər sahə vasitəsilə düşünmək alətidir". Həmçinin, müəllif konseptual metaforanın bəzən koqnitiv metafora kimi nəzərdən keçirildiyini də qeyd edir [2, 47]. Bu yanaşma təsadüfi deyil – metafora dil ilə yanaşı koqnitiv prosesləri kodlaşdırma vasitəsidir. Semantik və grammatik strukturuna əsas ənanəvi-lingvistik yanaşmadan fərqlənən bu izah metaforanın dil, obraz və hərəkət kimi üçlü elementdən ibarət olan konsept kimi dəyərləndirir. Biz də tədqiqatımızda yeni yanaşmaya əsaslanaraq metaforanın təfəkkür və təxəyyül məhsulu kimi araşdırmağı qarşımıza məqsəd qoyuruq. Tədqiqatın məqsədi özlüyündə seçilən mövzunun aktuallığını şərtləndirir və metaforanın idraki qabiliyyət kimi dəyərləndirilməsini tələb edir.

İki min ildən artıqdır ki, metaforalar tədqiqat obyektidir və bu problem üzrə olduqca geniş və zəngin bibliografiya mövcuddur. Metaforanın öyrənilmə tarixinin əsası Aristotel tərəfindən qoyulmuşdur: "Metafora – növdən hala və ya əksinə, haldan hala və yaxud, növ və ya haldan analogiya üzərinə köçürülmüş qeyri-səciyyəvi addır" [3, 669] tərifini təqdim edən Aristotel həmçinin qeyd edir ki, "...yaxşı metaforalar yaratmaq – uyğunluğu aşkar etmək deməkdir" [3, 672].

Ümumiyyətlə, son onilliklərdə nitq vasitəsilə təsir istiqamətində kompleks məsələlər geniş müzakirələrə səbəb olub. Xüsusilə, siyasi arqumentasiya məstəvisində metafora ilə siyasi tendensiyalar arasındakı ilkin əlaqələrin aktuallaşması və spesifik ritorikanın yaranması müşahidə olunur. Koqnitiv lingvistika sahəsində siyasi metaforaların daha məhsuldar tədqiqat istiqamətləri metaforik modeləşdirmədən və metaforik konseptual inteqrasiyadan, bu qisim diskurslar üçün səciyyəvi olan, müxtəlif mürəkkəblik dərəcəsinə malik olan və "diskursiv təcrübə"lərə əsaslanan metaforik modelər haqqında təsvirlərdən ibarətdir. Son illər müxtəlif növ diskurslarda konseptual metaforaların, metaforikliyin universal və mədəni-spesifik xüsusiyyətlərinin tədqiqatı getdikcə daha çox yer verir. Bu məqam bilavasitə siyasi diskursda metaforikliyin tədqiqatı probleminə müraciət etməyimizə əsaslandırır. Bundan başqa, korpus texnologiyaları vasitəsilə siyasi lingvistikada və konseptual metafora nəzəriyyəsinin genişlənməsində həyata keçirilən koqnitiv-siyasi diskurs tədqiqatları haqlı olaraq müasir koqnitivistikanın perspektivli istiqamətindən biri hesab edilə bilər.

Metaforaların mahiyyətinin dərki ilə bağlı mövcud yanaşmalar "Metafora nəzəriyyəsi" məcmuəsində dolğun şəkildə öz əksini tapır [4]. Bu nəzəriyyələrin təfəssilatına varamadan yalnız onu qeyd etmək istərdik ki, metaforaların koqnitiv-praqmatik səciyyəsinin tədqiqatına həsr edilmiş mövcud araşdırmaımız nəzəri baxımdan C.Leykoff və M.Consonun klassik monoqrafiyasına köklənir [7].

Koqnitiv prizmadan yanaşdıqda, metafora, ilk növbədə, dünyanın dərki və kateqorallaşması vasitəsi olan əsas mental əməliyyatdır. Məlum olduğu kimi, təfəkkür fəaliyyəti prosesində analogiya rəsonal təfəkkür prosedurları arasında əhəmiyyətli rola malikdir. Yeni və tam aydın olmayanla, mürəkkəb olanla qarşılaşdıqda zaman dərkətməni təmin etmək üçün insan daha məlum və aydın olan sferaya aid elementlərdən yararlanmağa cəhd edir. Yüksək abstraksiya dərəcəsinə malik olan siyasi sferanın metaforik modeləşdirilməsi zamanı insanlar tez-tez onlara yaxından məlum olan sferalara aid olan daha sadə və konkret obrazlardan istifadə edir. Çünki, metafora hazır fikirlər üçün "buzək" deyil, gündəlik dil reallığı, təfəkkür alətidir.

İkincisi, koqnitiv dilçiliyin prinsiplərinə uyğun olaraq, "metafora" termini özü müxtəlif növ və müxtəlif yaxınlığa malik olan qarşılıqlı münasibətləri əlaqələndirən bir gəstalt (forma, struktur), şəbəkə modeli kimi qəbul edilir. Məlum olduğu kimi, bəzən diçilikdə metaforaların müxtəlif aspektləri, hətta termin olaraq müxtəlif mənalara fərqləndirilir. Belə ki, metafora obrazlı mənaya malik olan söz kimi və yaxud dildə, konkret kommunikativ situasiyada söz semantikasi metaforik inkişaf prosesi kimi dərk edilə bilər. "Metafora" dedikdə eyni tipli metaforik mənaya malik olan bütöv bir söz qrupu (hərbi metafora, zoomorf metaforalar, tibbi diskursda metaforalar və s.) nəzərdə tutula bilər. Hətta "metafora" kommunikativ proseslərin təfəkkür forması və yaxud, koqnitiv mexanizmi – nəticədə hasil edilən biliklərin mexanizmi kimi də qəbul edilir. Yeri gəlmişkən, qeyd etmək gərəkdir ki, məhz bənzər variantların çoxluğu səbəbindən bu terminin ümumi qəbul edilmiş tərif yoxdur. Bizim tədqiqatımızda isə metafora semantik baxımdan kontekstdən asılı olaraq istərsə fərdi, istərsə də ümumiləşdirilmiş formada bütövlükdə təfəkkür forması ilə, onun mexanizmi, prosesi və nəticəsi ilə əlaqədardır. Bu cür yanaşmadan irəli gələrək tədqiqat işində "metaforik proses", "metaforik mexanizmi", "metaforik mənə" kimi terminlərdən istifadə edəcəyik.

Üçüncüsü, metaforanın digər əlamətlərinə görə fərqləndirilməsinə geniş yanaşma koqnitiv nəzəriyyə üçün səciyyəvidir. Məsələn, aqar formal nəzəriyyələrdə komparativ troplar arasından formal göstəricisi mövcud olan (*kimi, sanki, bənzər, eyni, demək olar ki* və s.) bəddi müqayisə ilə qeyd edilmiş göstəricilər olmayan metaforanın sərhədləri aydın şəkildə fərqləndirilirsə, koqnitiv yanaşma zamanı eyni kateqoriyanın hər iki dəyişmiş forması metaforalar sinfinə aid edilir.

Bundan başqa, metaforaların sırf dil əlamətlərinə əsaslanan feili və ismi, predikativ və ziyalığ hal və digər növləri koqnitiv dilçiliyin maraq dairəsinə daxil deyil. Koqnitiv dilçiliyin ümumi təsvürlərinə uyğun olaraq, dil - təbii yolla ləksikaya, frazeologiya, morfologiya və sintaksisə bölünməyən rəmzi vahidlərin arasıksızlaşdırılmasıdır. Başqa sözlə, metafora təşbih səviyyə və struktur fərqlərindən asılı olmayan daha vacib bir faktor kimi qəbul edilir. Əlbəttə, metaforaların adları qeyd edilən növləri inkar edilmir, ancaq tədqiqatçının diqqəti araşdırılan fenomenin tamamilə fərqli aspektlərinə yönəlmiş olur.

Dördüncüsü, semantik mənbələrdən əsasən metaforaların fərqləndirilməsi zamanı koqnitiv nəzəriyyə öz geniş yanaşması ilə səciyyələnir. N.Arutyunovun müvafiqinə əsasən "geniş mənada fikrin istənilən bilavasitə ifadə vasitəsi "metafora" adlanabilir [4,296/297]. Bu halda metafora ilə bədi müqayisə arasındakı semantik, üslubi, estetik və digər fərqlər (implisit və eksplisit analogiya, lakoniklik və quruluşun genişlənməsi, mənanın aydınlıq və ambigüvülük dərəcəsi, mənə doluşluluğu və çarpazlaşması) xüsusilə nəzərə çarpır. Burada metafora qismində yalnız müqayisə deyil, daha geniş mənada müqayisə elementinə malik olan digər fenomenlər - metamorfoza, mübahisə, ironiya, evfemizmlər kimi bəzi prefrizlər, frazeologizmlər və s. nəzərdən keçirilir.

İ.Kobozevanın qeyd etdiyi kimi, siyasi metaforaların təhlili zamanı "müxtəlif ontoloji səhələrdə aid olan, koqnitiv əsası obyektlərin bənzətilməsindən ibarət olan bütün obrazlı quruluşları metafora və yaxud, daha dəqiq ifadə etsək, metaforayətimli ifadələr" kimi qəbul etmək məntiqlidir [6, 136/137]. Bununla bərabər, obrazlılıqdan tamamilə məhrum olan elementləri, məsələn, bəzi qarşılaşdırılmaları metaforalar sırasına aid etməyi məntiqli hesab etmək olmaz.

Bu kimi hallarda Aristotelin "şəkildən şəkli köçürülmə" adlandırıldığı kimi real bir fenomen yoxdur və bunu onunla əlaqələndirmək olar ki, konsept obyektiv gerçəkliyə aid olan heç bir fraqmenti təsvirdə canlandırmır. Xüsusilə genetik (ölü, silinmiş, konvensional) metaforalar (*dövlət başçısı, siyasi partiya üzvlüyü istiqamətdə irəliləyir, sağolsun siyasi hərəkət* və s.) obrazlılığa malik deyil. Bununla bərabər, qeyd etmək lazımdır ki, müqayisə kontekstual şəraitdə "ölü mütəfərrətlər" adlanabilir və onların "silinmiş" daxili forması kifayət qədər diqqəti cəlb etməyə başlayır. Standart siyasi metaforaların mətnədə dəqiqləşməsi, konkretləşməsi vasitəsilə kontekstual canlanması (üsulları rus dilçiliyində A.Baranov və Y.Karauov tərəfindən ətraflı nəzərdən keçirilir (müəllif A. Проханов) [5]:

Пути... подкова и поставил в стайло инходив-губернаторов, назначив над ними семь строгих конюхов, но те лукают семечки, а инходивы прогрызают стены конюшни... Он разгромил две виртуальные империи - ОПТ и НТВ. Прогнал под дождь наиходившего от возмущения Доренко и вырвал ключи сабле-булю тигру Киселеву, вставив ему в челюсти ключи промокания, но вся русофобская тля, как и прежде, облетела экраны.

Zənnimizcə, mətnin metaforiklik dərəcəsini ölçərkən fərdi-müəllif yaradıcılığının məhsulu olan metaforaları ölü metaforalardan üç dəfə daha əhəmiyyətli hesab edilməlidir. Bu kimi yanaşmalar məhz yüksək aydınlıq dərəcəsinə malik olan metaforaların diqqət cəlb etdiyi bir daha sübuta yetirir -

koqnitivlik siyasi metaforaların aparıcı funksiyalarından biridir. Ancaq bu funksiyadan bəhs etməzdən öncə siyasi metaforaların funksiyalarına qısa şəkildə nəzər salmalıyıq.

Elmi tarixdə metaforaların əsas funksiyaları kimi estetik, nominativ, kommunikativ, praqmatik və s. funksiyaları fərqləndirən konseptual məzmunlardır. Məsələn, Siserson hesab edirdi ki, tarixən nominativ funksiya metaforalar üçün aparıcı olsa da, sonralar estetik funksiya ön plana çıxdı: "Sözün məcazi mənada işlədilməsi geniş vüsət almışdır. Bu, zərurətdən irəli gəlmişdir... İlgətin kəsib və zəifliyi, eləcə də məcazi mənanın gözəlliyi və cazibəsi nəticəsində onun istifadə sahəsi genişləndi. Tarixin ilkin mərhələlərində geyimdən soyuqdan qorunmaq üçün istifadə edilən də, sonrakı mərhələlərdə həm də bədənin bəzək vasitəsi və başqalarından fərqləndirən əlamət kimi istifadə olunmağa başladığı kimi metaforik ifadələr də söz çatışmazlığı nəticəsində istifadə olunmağa başladı və zövq mənbəyinə çevrildi" [9, 234].

Ümumiyyətlə, dilçi-alimlər metaforaların silsilə təşkil edən əhəmiyyətli funksiyalarını fərqləndirirlər. Onlardan biri də İ.Kobozevadır: "Müxtəlif növ diskurslarda metafora fərqli funksiyalar yerinə yetirir... Poetik mətnlərdə metaforanın əsas funksiyası estetik və canlandırıcı səciyyə daşımaqdan ibarətdir və nəticədə idrak funksiyası ikinci plana keçir. Elmi diskursda isə metaforanın idrakı və evristik funksiyaları fəallaşır. Bu məqam başqa obyektlər haqqında biliklərə əsaslanaraq yeni tədqiqat obyektinin dərk edilməsinə xidmət edir. Elmi diskursda irəli sürülən tezislərin və yaxud müddəaların həqiqiliyinə inandırmaq vasitəsi kimi metaforaların arqumentativ funksiyası da vacibdir" [6]. İ.Kobozeva siyasi diskursda metaforaların funksiyası ilə bağlı A.Baranovun fikirlərini inkişaf etdirənlərdən əsasən evristik və arqumentativ funksiyalar daşdığı qeyd edir.

Bununla bərabər, siyasi diskursda mübahisəli və təhlükəli məsələlərə toxunan siyasi söyləmələrdə adresat tərəfindən deyilən sözün hərfi interpretasiyası zamanı danışıq məsuliyətini minimuma endirmək məqsədilə metaforanın "nitqi yumşaltma" kimi interaktiv funksiya da daşması fikri danılmazdır. Bundan başqa, metafora "kommunikasiya tərəfdaşları üçün ümumi platforma yaradır ki, natiq-subyekt bu platformadan bəhrələnmək üçün qəbul olunmayan fikirləri adresatın şüuruna daha uğurlu şəkildə yeritməyə nail olur"[6]. Beləliklə, estetik və fəallaşdırma funksiyalarından əlavə diskursda "yan təsir" qismində təzahür edir.

Öz fikirləri ilə seçilən A.Stepanenko dissertasiya işində metaforaların praqmatik, koqnitiv, emosional, representativ, milli özünüdərkə xalqın mədəni və tarixi ənənələrinin qorunması və ötürülməsi kimi funksiyalarını fərqləndirir [8, 24].

Siyasi metaforaların funksiyaları ilə bağlı aparılmış vaxtında qeyd etdiyimiz tədqiqatların nəticələri ilə

razılılaşsa da, məsələyə bizim yaşamaımız müəyyən dərəcədə fərqlənir. Zənnimizcə, siyasi diskursda metaforalar əsasən - koqnitiv, kommunikativ, pragmatik və estetik vəzifələr yerinə yetirir və onlardan hər biri bu və ya digər variantlara (şəklidəyişmələrə) malikdir.

Tədqiq etdiyimizi mövzudanirli gələrk bu funksiyalar arasında koqnitiv funksiyanı seçir və onun variantlarını nəzərdən keçiririk.

Koqnitiv funksiya

Koqnitiv yaşama metaforaları təfəkkür, dərk etmə, rubrikasiya (fəsilərə bölmə), təsəvvür albtı və ssenarilər, freymlər və slotlar (informasiyanın saxlandığı terminal) vasitəsilə obyektiv gerçəklikdən iqtibas edilmiş müəyyən fraqmenti dəyərləndirmə vasitəsi kimi nəzərdən keçirir. Beləliklə, metafora yeni bir sahənin konseptualizasiyası zamanı məxaz sahənin struktur imkanlarından yararlanmağa səbəb olur. Bu konseptualizasiyanın səciyyəvi cəhətləri bir çox hallarda milli, sosial və fərdi təfəkkür kimi faktorlardan asılıdır. Metafora insan təfəkkürünün analoji imkanlarının təzahürü formasıdır. Bu imkanlar insanı düşündürən və fəaliyyətə vadar edən xüsusi sxemlərdən ibarət fərdi intellektual sistem yaradır.

Daim dəyişən siyasi situasiya isə siyasi diskursda metaforaların daha da fəallaşmasına, niqədə onlardan daha tez-tez istifadə olunmasına zəmin yaradır. Məsələyə daha dərinə nəzər saldıqda siyasi metaforaların koqnitiv funksiyasının növbəti variantlarını fərqləndirmək olar.

Nominativ-qiyəməlandırıcı variant

Metafora müəyyən bir müddətə qədər "adsız" realiori adlandırmaq vasitəsi qismində çıxış edə bilər. Məsələn, SSRİ-nin eks prezidenti M.Qorbaçov tərəfindən siyasi doktrinasını ifadə etmək üçün yaradılmış "непрестопка" ("yeni-dənqurma") metaforasını buna misal göstərmək olar. 10.10.2017-ci il tarixdə "Moskva" kitab mağazasında "Nikbin olaraq qalırım" kitabının prezentasiyası zamanı eks prezident oxucuların birinin "Yeni-dənqurmanın alınmamasında özünüzi günahkar hesab edirsiniz?" sualına belə cavab verir[18]:

"Я другого мнения придерживаюсь: благодаря тому, что она состоялась, и несмотря на то, что ее оборвали и после нее все время тикали, она такой толчок дала и (не только) нашей стране, нашим людям, но и весь мир пришел в движение".

Ancaq metaforalar daha çox müəyyən səbəblərdən müəllifi təmin etməyən artıq mövcud olanın əvəzinə digər bir ad qismində təzahür edir. C.Leykoffa əsaslanarsaq, metaforaların yardımı ilə uyğun hadisə və şəkillər müvafiq kateqoriyalara daxil edilir və nəticə etibarilə bu təzahür formalarının mahiyyətini aydınlaşdırmaq və onlara qarşı olan münasibəti ifadə etmək daha yaxşı mümkündür. Məsələn, dövlət əmlakının şəxsi mülkiyyətə verilməsi prosesi üçün ümumi qəbul olunmuş adlar Azərbaycan dilində "özəlləşdirmə", ingiliz dilində "privatization", rus dilində "приватизация"dır. Ancaq bəzən məxaz müxalif nümayəndələri Rusiyada təbliğ edilmiş özəlləşdirməni daim "грабёж" (talan, qarət, soyğun) adlandırırlar. Yəni, metaforanın yardımı ilə bu hadisə "cinayət hadisələri" kateqoriyasına aid edilir və eyni zamanda, onun neqativ qiymətləndirilməsi baş verir.

Это было не накопление капитала, а банальтский грабёж страны - бессовестный и наглый. Сейчас разграбление продолжается, и края этому пока не видать (Г. Зюганов)[17].

Modeləldirmə variantı

Qarşılıqlı əlaqədə olan metaforalar sistemlərin konseptlərinin yardımı ilə istifadə siyasi realıq modelinin yaranmasına imkan verir. Nəticə etibarilə dərk etmə tələb edən siyasi situasiya tamamilə tanış situasiya kimi təqdim edilir və onun "qiymət"i artıq hazır olur. Məsələn, əgər "özəlləşdirmə" "talan"dırsa, onun təşkilatçıları və iştirakçıları "quldurlardır, ölkə başçısı isə - quldurbaşdır, xaç atasıdır. Özəlləşdirmə oleyhdarları isə qanunun keşiyində duran və cinayətin davam etməsinin qarşısını alan insanlar kimi dərk edilir. Sovet gerçəkliyinin metaforik modelinin kommunist təfəkkürü üçün səciyyəvi olan metaforaların bu cür sistemlərdə daim kommun matbuatında istifadə edilirdi.

Vasitəçilik variantı

Bu növ metaforalar daha çox elmi diskurs üçün səciyyəvi olsa da, siyasi diskursda qərarları "tələm etməyə", fikrin inkişafı istiqamətini təyin etməyə, yəni, təfəkkür albtı kimi fəaliyyət göstərməyə qadirdir. Məsələn, əgər "özəlləşdirmə" talandırsa, hər bir vətənpərvərin borcu cinayətkarların ciddi cəzalandırılmasına kömək etmək və "talan edilən"ı qanuni sahibinə qaytarmaqdan ibarətdir. Əgər "özəlləşdirmə" talandırsa, o, cəmiyyətin inkişafının təbii qanunlarına uyğun gəlmiş və nə vaxtsa hər şey öz yerini alacaq. Mayak gəminin istiqamətini təyin etdiyi kimi bu cür metaforalar fikrin inkişaf istiqamətini irəlicdən müəyyən edir.

Hipoteza variantı

Metafora sona qədər dərk edilmişəni anlayışı təsəvvür etməyə, metaforik səciyyə daşıyan obyektin mahiyyətini bərdə müəyyən fərziyyə irəli sürməyə imkan verir. Bu rəngarənglik elmi diskursda xas olsa da, siyasi diskurs üçün də istisna deyil. Məsələn, fərz etmək olar ki, müasir iqtisadi formasiyanın qiymətləndirilməsi zamanı istifadə edilən "quldur kapitalizmi" metaforası bu sistemin doğrudan da cinayətkarlar tərəfindən yaradılması, cinayətkarların maraqları ilə bağlıdır. Bizim yaşadığımız qitənin dövlətləri arasındakı qarşılıqlı münasibətlərin dərkə zamanı "ümumAvropa evi" metaforası postSovet dövründə "dəmir pərdə" qarşılıqdırıcı metaforasını dəyişirdi. Dönməni düşmənlər arasındakı münasibətlərin daqıq formaları hələlik məlum deyildi. Ancaq metafora aydın emosional dərk etməyə əsaslanaraq ən azından münasibətlərin ümumi prinsipləri bərdə təsəvvür yaratdı - tədbirli insanlar qonşularla yaxın münasibətlər qurmağa çalışır, tez-tez qonşular bu və ya digər məsələləri birgə həll etməli olur, onlar

bir-birlərinə kömək edirlər.

Məqalə boyunca apardığımız təhlillərdən əldə etdiyimiz nəticələri belə ümumiləşdirə bilərik ki, metaforik ifadələr metaforik konseptlərlə sistemli əlaqələrlə malik olduğundan metaforiklik bir koqnitiv prosesdir. Siyasi diskurs üçün səciyyəvi olan metaforik modeləşdirmə, metaforik konseptual iteqrasiya müxtəlif mürəkkəblik dərəcəsinə malik olan və "diskursiv təcrübə"lərlə əsaslanan metaforik modelər haqqında təsəvvürlərdən ibarətdir. Siyasi diskursda metaforalaralmüyyən pragmatik effekt doğurur. İlk növbədə, əməl olunan informasiyanı dərk edərək təəffüvən əsaslanıb, digər tərəfdən isə, adresant metaforalardan istifadə etməklə gərəkli informasiyanı müyyən yayğınlıqla və ambiquitvlik vasitəsilə auditoriyaya çatdırmaq imkanına malik olur. Ancaq sirkulyasiya edən siyasi diskursun sosial və ya situativ kontekstində baş verən bir dəyişiklik adresantın ritorik məqbuliyyətinə səbəb ola bilər. Bu diskursda metafora siyasi subyektlər tərəfindən danışıq situasiyasına uyğunlaşdırıldı və kommunikativ aktın stimulu rolunda çıxış edən konseptual kateqoriyanın müəyyənəşdirilməsindən tutmuş fikrin verballaşması arzində seçilmiş konkret leksik vahidlərin motivlərinin izahı da daxil olmaqla geniş vəzifələr halqasına malikdir. Siyasi diskursda kommunikativ rəngarənglik üçün leksik, üslubi, qrammatik səviyyələrdə müxtəlif ritorik strategiyalara tez-tez müraciət edilməsi səciyyəvidir. Metaforanın dilə və nitqə funksional təsir sferası leksik-semantik və üslubi səviyyələrdə gerçəkləşir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyatın siyahısı:

- Azərbaycan dilində:**
1. Abdullayev S.Ə. Qeyri-səlis dilçilik təcrübəsi. "Victory", Bakı-2013, 596 s.
 2. Məmmədov A.Y., Məmmədov M.Y. Diskurs təhlilinin koqnitiv perspektivləri. "Çaçağlı", Bakı-2010, 96 s.
- Rus dilində:**
3. Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. И. Довгуга. М.: Мысль, 1983, 830 с.
 4. Артюхова Н.Д., Журиковская М.А. (ред.) Теория метафоры. Сборник. М.: Прогресс, 1990, 512 с.
 5. Баранов А.Н., Караулов Ю.Н. Русская политическая метафора: материалы к словарю. М.: Институт русского языка АН СССР, 1991, 193 с.
 6. Кобозева И.М. Лексико-семантическая заметка о метафоре в политическом дискурсе // Политическая лингвистика. 2010. № 2 (32), с. 41-46
 7. Ласковф Дж., Даксон М. Метафоры, которыми мы живем / пер. с англ.; под ред. А.Н.Баранова. М.: Издательство УРСС, 2004, 256 с.
 8. Чуланов А.П. Политическая лингвистика: учеб. пособие. Изд. 4-е. М.: Флинта; Наука, 2012, 265 с.
 9. Угченко С. Л. Цитерон и его проза. М.: Мысль, 1972, 390 с.
- İngilis dilində:**
10. Edelman M. Politics as Symbolic Action: Mass Arousal and Quiescence. Chicago: Markham, 1971, 188 p.
 11. Lakoff G. Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf // Engulfed in War: Just War and the Persian Gulf. Honolulu, 1991, pp. 43-59
 12. Lakoff G. Conceptual Metaphor // Cognitive Linguistics: Basic Readings. Berlin-N.Y.: Mouton de Gruyter, 2006, pp. 185-238
 13. Laswell H.D. The Language of Power / Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics. N.Y., 1949, pp. 20-39
 14. Orwell G. Politics and the English Language. // The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell. In Front of Your Nose: 1945-1950 / ed. by Sonia Orwell, Ian Angus. L., 1968, vol. 4, pp. 127-140
 15. Petrica M. Cognitive Metaphors in Political Discourse in Malta and the Case of EU-Membership Debate. München: Ludwig-Maximilians Uni. 2014, 239 p.

Elektron mənbələri:

16. Тауаубетова, И.М. Концептуальная метафора "Кризис двенадцатый объект" в российском политическом дискурсе. URL: <http://www.academica.edu/3677598/>
17. Завоевская, Л.И. "Двойной капитализм"? Аргументы и Факты URL: <http://www.aif.ru/archive/1626346>
18. РИА Новости. URL: <https://ria.ru/society/20171010/15065737379.html>

Açar sözlər: *siyasi diskurs, metafora, ritorika, koqnitiv.*

Ключевые слова: *политический дискурс, метафора, риторика, когнитивный.*

Key words: *political discourse, metaphor, rhetoric, cognitive.*

Резюме

Когнитивная функция политических метафор и ее варианты

В статье исследуется вопрос о вариантах когнитивной функции метафор в политическом дискурсе. Здесь отмечается, что метафоры появляются в качестве национальной, социальной или индивидуальной концептуализации объективной реальности с когнитивной точки зрения. В ходе исследования были дифференцированы номинативно-оценочные, модельные, посреднические и гипотетические варианты когнитивной функции политических метафор. Автор утверждает, что концепции, представленные системой политических метафор, позволяют политикам создавать модель реальности. Таким образом, политическая ситуация, требующая когниции (понимания), представляется как знакомая ситуация, которая обеспечивает предполагаемую оценку.

Summary

Cognitive function of political metaphors and its variants

The article explores the question of cognitive function of metaphors in political discourse and its variants. Here, it is stated that metaphors come into sight as a national, social or individual conceptualization of the objective reality from cognitive standpoint. In the course of the research led the nominative-evaluating, modeling, mediating and hypothetical variants of the cognitive function of political metaphors are differentiated. The author argues that the concepts represented by the system of political metaphors enable politicians to create the model of reality. Thus, the political situation requiring cognition (comprehension) is represented as a familiar situation which secures the intended evaluation.

Rəyçi: fil. f. d., dosent A.M. Cəfərov